

TÜRK SENDİKACILIK TARİHİNDE "KOMÜNİZMİ TEL'İN" VE "KIBRIS TÜRK'TÜR TÜRK KALACAKTIR" MİTİNGLERİ^(*)

^(**) **Adnan MAHİROĞULLARI**

ÖZ

Yasa koyucu, 5018 sayılı ilk Sendikalar Kanunu'nda yabancı ideolojilere bulaşmayan antikomünist ve milliyetçi bir sendikacılığın çerçevesini çizmiştir. Diğer taraftan, Truman Doktrini doğrultusunda Amerika Birleşik Devletleri (ABD) de, Türkiye'de antikomünist bir sendikacılık oluşturmaya çaba sarf etmiştir. Bu bağlamda, 1948-1962 arası dönemde sendikaların öncülüğünde, yukarıda bahsedilen iç ve dış etkenlerle çok sayıda "komünizmi tel'in mitingi" yapılmıştır.

Yunanistan'ın Kıbrıs'ı ilhak politikası, keza tedhiş örgütü EOKA'nın kurulması 1955'ten itibaren Ada'da Türklere uygulanan katliamları artırmıştır. Türkiye'de bu duruma tepki olarak gençler, öğretmenler, işçiler, sendikacılar, çiftçiler gibi toplumun her kesiminden insanın katılımıyla 1958'de 42 ilde "Kıbrıs Türk'tür Mitingleri" düzenlenmiştir.

Makalede, komünizmi tel'in ve Kıbrıs Türk'tür Mitingleri'ne sendikaların aktif olarak katılma nedenleri ve Türk Sendikacılık Tarihi'ndeki yeri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Sendikalar, Komünizmi Tel'in Mitingleri, Kıbrıs Türk'tür Mitingleri.

"CURSING COMMUNISM" AND "CYPRUS IS TURKISH" DEMONSTRATIONS IN TURKISH TRADE UNIONISM HISTORY

ABSTRACT

The Legislator set the framework of an anti-communist and nationalist trade unionism which is not contaminated by foreign ideologies in the first Trade Unions Act (no. 5018). On the other hand, the United States of America also strived to generate an anti-communist trade unionism in Turkey. In this context, a great number of 'cursing communism' demonstrations were held between 1948-1962 with the aforementioned internal and external factors.

Greece's Enosis policy and establishment of the EOKA increased the massacres towards the Turks in the Island. In 1958, 'Cyprus is Turkish' demonstrations were held with the

^(*) **Makalenin Geliş Tarihi** / 13.05.2019 - **Makale Kabul Tarihi** / 09.06.2019

^(**) **Prof. Dr.** / Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF, mahirogullari@cumhuriyet.edu.tr

participation of people from every walk of life like youths, teachers, workers, trade unionists, farmers, etc. in 42 provinces of Turkey.

In this article, reasons and the place of the 'cursing communism' and 'Cyprus is Turkish' demonstrations which were held with the active participation of trade unions in Turkish Trade Unionism history is studied.

Keywords: Cyprus, Trade Unions, "Cursing Communism Demonstrations", "Cyprus is Turkish Demonstrations"

GİRİŞ

Endüstri ilişkileri sisteminin aktörlerinden biri olan sendikacılık, ekonomik, sosyal ve siyasi yapılarla etkileşim içindedir. Bu bağlamda, makalenin omurgasını oluşturan Türkiye'de sendikacılığın 1946-1962 arası dönemini incelerken özellikle siyasi yapı ve örgütlenmeyle ilgili yasal düzenlemeleri göz önünde bulundurarak değerlendirmek gerekir.

1946-1962 yılları arasını kapsayan dönem, Türk sendikacılığının yasallık kazandığı kuruluş dönemidir. Çok partili hayata geçişle birlikte rejimin otoriter karakteri yumuşamış; örgütlenme özgürlüğü gibi temel hakların önündeki engeller zamana yayılarak kaldırılmaya başlamıştır. Nitekim, 1946 Haziran'ında Cemiyetler Kanunu'ndan "Sınıf esasına dayalı cemiyet kurulamaz." ifadesi çıkarılarak Tahrir-i Sukûn Kanunu ile 1925'ten itibaren

dolaylı olarak önü kesilen sendikal örgütlenme, fiilen (defacto) başlama imkanı bulmuştur. Bu cümleden olarak, Türkiye'de sendikacılığın yasallık kazanması ve kurumsal yapılanması batılı ülkeler örneğinde olduğu gibi işçiler tarafından verilen mücadele sonrasında elde edilmemiş; sendikal hakların yasal çerçevesi, siyasi otoritenin uygun gördüğü zaman ve zeminde çizilmiştir.

Bu dönemde sendikacılığa çizilen yasal çerçevenin içeriğine bakıldığında, düzenlemelerin "milliyetçi muhafazakar elitler" tarafından hazırlandığı ilk bakışta hissedilmekte; Türkiye için öngörülen sendikacılığa sınıf hareketi boyutu kazandırılmama, keza kökü dışarıda ideolojilere bulaştırılmamaya özel bir çaba sarf edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim, 1947 tarih ve 5018 sayılı Sendikalar Kanunu'nun genel gerekçesine bakıldığında, tasarının rejimin temel özellikleri doğrultusunda hazırlandığı kolaylıkla anlaşılmaktadır :

"Bu kanun tasarısı, hürriyetçi, milliyetçi ve devletçi olan rejimimizin çalışma hayatında işçi ve işveren sıfatıyla faal olanların meydana getirecekleri teşekküllere hür bir gelişme imkânı sağlamak fikrinden mülahem olmuştur.

(...) Rejimimizin milliyetçi karakterine uygun olarak sendikaların da milli teşekküller oldukları, milliyetçi bir zihniyetle çalışacakları ve beynelmilel mahiyet alamayacakları" tasarıda tespit edilmiştir.

Kanun'un gerekçesinin ikinci fıkrasında da açıkça görüldüğü üzere, sendikacılığa çizilen yol ve yöntem, tamamen siyasî rejimin milliyetçi karakteriyle örtüşecek şekilde çizilmiştir. Dolayısıyla, sendikalar, bu dönemde kendisine çizilen hareket sahasının dışına çıkma inisiyatifini büyük ölçüde kullanamamış ya da kullanılmamıştır.

Makalede, Türk sendikacılığının 1946-1962 arası kuruluş döneminde önemli bir yer tutan sendikaların komünizmi tel'in ve "Kıbrıs Türk'tür Türk Kalacaktır" mitinglerinde kendi inisiyatifleri içinde ya da dışında düzenleyici veya katılımcı olarak hangi etkenlerle ve hangi boyutta yer aldıkları irdelenecektir.

1. KOMÜNİZMİ TEL'İN MİTINGLERİ

II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyet Rusya'nın Boğazlar'ın kontrolü üzerinde hak iddia etmesi, keza Türkiye'den Kars ve Ardahan'ı isteyerek toprak talebinde bulunması devlet ricali nezdinde olduğu gibi halk arasında da tepkiyle karşılanmıştır. Sovyet Rusya'nın söz konusu çıkışı, 93 Harbi sonrasında Balkanlar ve Kafkasya'dan Anadolu'ya kitleler halinde yaşanan büyük göç faciası, 1915'te Van yöresindeki Ermenilerin kıskırtılarak yörede mezalime sebep olması, 1916'da Erzurum ve Erzincan'ın işgal edilmesi gibi tarihten gelen Türk-Rus düşmanlığını yeniden gündeme getirmiştir.

Türkiye'de tarihten gelen "Rusya karşıtlığı"na 1945 sonrası bu defa Rusya'nın ekonomik rejimi olan "komünizm karşıtlığı" da eklenmiştir. İşin ilginç tarafı, Türkiye'de komünizm karşıtlığını sistematik bir şekilde planlayanlar, halka "komünizmin iktisadi boyutu"ndan ziyade "ahlakî ve dine ait tüm değerleri" reddeden bir anlayış¹ olarak sunmalarındır. Nitekim, komünizm anlayışı, toplumun pek çok kesiminde, bürokratından memuruna, işçisinden köylüsüne kadar kendisine empoze edilen özelliğiyle karşılık görmüş ve Rusya karşıtlığı, eklenen komünizm karşıtlığıyla da giderek perçinleşmiştir.

Diğer taraftan, II. Dünya Savaşı sonrasında Dünya'nın çift kutuplu olarak şekillendiği "Soğuk Savaş" döneminde, ABD'nin Truman doktrini bağlamında Sovyet Rusya'yı kontrol altında tutabilmek amacıyla 1947'de Yunanistan ve Türkiye'ye yakınlaşması, Türk-Rus düşmanlığının canlı tutulmasında bir başka etken olarak ortaya çıkmıştır. Bu cümleden olarak, Rusya'nın Türkiye'den Boğazlar'ın denetimi ve toprak talepleri, o yıllara kadar bağlantısız ülke konumunda kalan Türkiye'yi ABD'nin başını çektiği "Batı Bloku"nun içinde

1-Örneğin, Kemal Pılavoğlu, "Komünizme Hücum" adlı eserinde "Dünyayı bir veba gibi sarıp tahrir eden komünizme karşı uyanık ol! Zira, komünistlik dini ve millî kültürün en büyük düşmanıdır. Yaşamak için komünistliği ezmek millî olduğu kadar dinî ve insani bir borçtur." demiştir. Aktaran Ertuğrul MEŞE, Türk Siyasal Yaşamında Komünizmle Mücadele Dernekleri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2013, s. 51.

yer almasında da etkili olmuştur. Başka bir ifadeyle, ABD, Türk halkı ve üst düzey yönetici kesimin tarihten gelen Rus düşmanlığını bir fırsat olarak görmüş, söz konusu fırsatı iyi değerlendirerek Truman doktrini ile yaptığı askeri, Marshall Planı ile yaptığı ekonomik yardımlarla Türkiye'yi yanına çekmeyi başarmıştır. Nitekim, Truman'ın, "*Küresel çapta komünizmle mücadele çağrısı yapması, keza komünizme karşı mücadele eden milletlere her türlü yardımın yapılacağını ilan etmesi*" (Yılmaz, 2010: 99), keza "*Türkiye ve Yunanistan'ı komünizm tehlikesine karşı ne pahasına olursa olsun korunacağı*" şeklindeki ifadeleri (İlhan, 2015:256) göz önüne alındığında, Türkiye'nin komünizmle mücadelesine, eylem ve karşı koyma yöntemi açısından² ABD'nin önemli destek verdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. ABD, Türkiye'nin komünizmle mücadelesini, öncelikle işçi kesimi ve sendikaları seçerek bu kesim içinde desteklemeyi tercih etmiştir. Ayrıca, ABD, Türk sendikacılığının örgütlenme felsefesini siyaset dışı ve meslekî ekonomik sendikacı-

lık yönünde şekillendirilmesiyle de yakinen ilgilenmiş; Çalışma Ataşesi olarak Bruce Millen'i, Boris Shiskin, Irwing Brown gibi AFL (Amerikan Sendikalar Federasyonu) yetkililerini (Öztürk, 2004: 26) Türkiye'ye göndermiştir. Sonuçta, Amerika'dan gelen sendikacılar, henüz kuruluş aşamasındaki Türk sendikacılığına antikomünist bir kimlik kazandırma³ çabalarında etkili olmuşlardır.

Türkiye'de komünizm karşıtlığı "iç etkenler" açısından değerlendirildiğinde; öncelikle komünizmin inanç felsefesi itibarıyla Türk halkının moral değerlerine / sosyokültürel yapısına uymayan bir ideoloji olması, bu algının halk nezdinde kolaylıkla kabullenilmesinde önemli bir kolaylık sağlamıştır. Aynı şekilde, başta Mustafa Kemal olmak üzere Cumhuriyet'in kurucu kadrosunun antikomünist ve milliyetçi ideolojiyi benimsemeleri, komünizm karşıtlığını toplumda canlı tutan bir başka önemli etken olmuştur.

Türkiye'de komünizm karşıtlığını pekiştiren, sürekli kılan bir başka unsur, 1945'ten 1960'lı yılların sonlarına kadar iktidar değişikliklerine rağmen, komünizmle mücadelenin

2- Örneğin Amerikan görevliler, İçişleri Bakanlığı'nda komünizmle mücadele bağlamında ortak çalışma büroları oluşturmuşlardır. Metin İLHAN, "II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'de Amerikan Destekli Komünizmle Mücadele (1945-1965)", s. 251.

3- TÜRK-İŞ'in İzmir'de toplanan kongresine ICFTU'yu temsilen katılan Irwing Brown, Türkiye'de oluşturulmak istenilen "antikomünist sendikacılık" ve bu tip sendikacılığın misyonuyla ilgili geniş perspektifli bir açıklama yapmıştır. "Türkiye'de kurulan antikomünist sendikacılık, Yakan ve Orta Şark bölgesinde büyük bir mâna taşıyıp muazzam neticeler yaratacaktır. Mezkur bölgede, çok defa Sovyet emperyalizminin köruklediği mutaassıp ve müfrit bir milliyetçilik mevcuttur. Türk hür sendikacılık hareketi, Orta Şark'ta ve Şimal Afrika'da mevcut olan demokrat milliyetçi hareketlerle işbirliği yaparak daha az inkişaf etmiş olan Orta Şark'ın bazı bölgelerinde hürriyet ve demokrasiyi korumak için Kominform'a karşı galibiyet temin edecek olan bir kozdur." Fatih GÜNGÖR, "1946-1960 Döneminde Türkiye'de Sendikacılık Hareketi ve Demokrasi", Türkiye'de Sendikacılık Hareketi İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1994, s.174.

etkin bir şekilde "hem Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), hem Demokrat Parti (DP)⁴, hem de sonraki iktidarlar AP (Adalet Partisi) döneminde de kararlılıkla sürdürülmesidir. Ayrıca iktidarlar, komünizmle mücadeleyi sürdürürken, halk üzerinde kalıcı etki bırakması amacıyla olsa gerek korku⁵ ve panik havası oluşturmayı da ihmal etmemişlerdir." (İlhan, 2015: 251).

Diğer taraftan, 1945-1970 arası dönemde komünizmle mücadelede sadece sendikaların düzenlediği tel'in mitingleriyle yetinilmemiş; 1950'li yılların başlarından itibaren etki alanı daha da genişletilmiş; pek çok ilde şubeleri açılarak kurumsal yapı "komünizmle mücadele dernekleri"⁶ de devreye sokulmuştur. Sonuçta 1923'ten itibaren Devlet'in resmi ideolojisi haline gelen "milliyetçilik", bu dönemde yoğun bir "antikomünist" anlayışla at başı (Çelik, 2010:121) yürütülmüştür.

1947-1962 arası dönemde Komünizmi tel'in mitinglerinde sendikaların önemli bir aktör olarak ön plana çıkmasında;

a) Komünist mefkûreli sosyalist

partiler öncülüğünde⁷ kurulan ilk sendikal örgütlerin kapatılıp kurucuların tutuklanması sonrasında sendikacılıkla uğraşanlara "komünist damgası" vurulması,

b) ABD'nin AFL aracılığıyla Türkiye'de antikomünist bir sendikacılık oluşturma çabaları,

c) 5018 sayılı İlk Sendikalar Kanunu'nda yasa koyucunun kökü dışında ideolojilere itibar etmeyen milliyetçi bir sendikacılık oluşturmayı öngörmesi gibi doğrudan ya da dolaylı çok sayıda iç ve dış unsur rol oynamıştır.

Ancak, yukarıda sayılan nedenler arasında sendikaları komünizm karşılığında ön plana çıkaran birincil unsurun, Anadolu halkının gözünde sendikacılara vurulan "komünist" damgasını⁸ silme amaçlı olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır.

Yukarıda sayılan nedenler ve halkın nazarında oluşan olumsuz algıyı yıkmak amacıyla ilki 27 Aralık 1947'de İzmit'te Selüloz İşçileri Sendikası tarafından olmak üzere; 26 Ağustos 1950'de İstanbul'da Elektrik Gaz ve Motorlu Taşıt İşçileri

4- Her iki partinin iktidarları döneminde, komünist faaliyetlerini yakinen takip etmek amacıyla Parlamento'da "Komünizmle Mücadele Komisyonları" kurulmuş; ayrıca ilki 1925'te olmak üzere 1927, 1932, 1946 ve 1951'de geniş kapsamlı komünist tevkifatları gerçekleştirilmiştir. Ertuğrul MEŞE, *Türk Siyasal Yaşamında Komünizmle Mücadele Dernekleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2013, s. 51-53.

5- Örneğin, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın "Komünizm bu kış gelebilir" ifadesi söz konusu olguyu teyit etmektedir.

6 İlk komünizmle mücadele derneği 1950'de yerel düzeyde işçi kesiminin yoğun olduğu Zonguldak'ta kurulmuştur. Ulusal düzeyde ilk komünizmle mücadele derneği 1956'da genel merkezi İstanbul'da, ikincisi ve en uzun ömürlüsü 1963'te yine İzmir'de kurulan "Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği" (TKMD) dir. Söz konusu derneğin genel merkez ve şube düzeyindeki örgütlenmelerinde 1965'ten sonra Adalet Partisi (AP) ile Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) arasında kayısıya rekabet yaşanmış, ancak Dernek bu tarihten sonra AP'nin yarı resmi kuruluşu haline gelmiştir.

7- Bu ifade İstanbul Sıkıyönetim Mahkemesi tarafından "46 Sendikalarının" ve iki sosyalist partinin kapatılmasıyla ilgili bildiriye yer almıştır.

Sendikası 21 Ekim 1950'de Sivas'ta Demiryolu İşçileri Sendikası (22 Ekim 1950 Sivas Ülke Gazetesi), 22 Şubat 1953'te Eskişehir'de TÜRK-İŞ, 4 Ekim 1953'te İstanbul/Taksim'de Paşabahçe Cam Sanayi Usta ve Ustabaşları Mensupları Sendikası, 22 Aralık 1962'de Afyon ve Ankara'da Türk-İş komünizmi tel'in mitingleri yapmışlardır (T. Sendikacılık Ansiklopedisi, 1996: 276).

27 Aralık 1947'de⁹ Selüloz İşçileri Sendikası'nın İzmit'te yaptığı mitingde komünizm lanetlenerek "Türk işçilerinin kendilerine düşen vatan vazifesine müdrük oldukları ve vazifelerini sonuna kadar yapacakları" (T. Sendikacılık Ansiklopedisi, 1996: 276) belirtilmiştir.

Elektrik Gaz ve Motorlu Taşıtlı İşçileri Sendikası'nın İstanbul'da 26 Ağustos 1950'de yaptığı mitingde, Atatürk'ün komünizm tehlikesine işaret ettiği sözüne atf yapılmış, komünistlerin emperyalizmin ajanları olduğuna dikkat çekilmiştir: (Celep, 2015: 98)

"Arkadaşlar, milli menfaatlere vatanın bütünlüğüne kasteden, midesini doyurduğu bu memleketi

arkadan vuran, Türklüğü inkâr eden, iğrenç emperyalizmin ajanlığını yapan, bizden olmayan bir avuç insana infialimizi göstermek için burada toplanmış bulunuyoruz. (...)

Büyük Atatürk senelerce evvel, komünizmin dünya için bir çabanbaşı olacağını sezmiş ve (Komünizm bu memleketin yegâne düşmanıdır. Her görüldüğü yerde başı ezilmelidir)" demiştir.

Söz konusu mitingin tertip komitesi başkanı Mehmet İnhanlı, 24 Ağustos 1950'de gazetelere gönderdiği yazıda, "Türk işçisinin komünizmi tıfıs mikrobundan daha tehlikeli gördüğünü, bu sebeple Türklüğe yakışır vakarıyla bu illete göğüs gereceğini" belirtmiştir.

İnhanlı, mitingde yaptığı konuşmada; Hükümet'ten Türkiye'de komünist propagandası yapan vatan hainlerinin "Moskof cennetine!" sürülmesini veya idam edilmesini istemiştir. (Çelik, 2010: 130).

Sivas Cer Atölyesi'nde çalışan işçiler, 21 Ekim 1950'de Sivas Demiryolu İşçileri Sendikası öncülüğünde komünizmi telin maksadıyla Cumhuriyet Meydanı'nda miting yapmıştır. İstiklal

8- Sendikacılara önyargıyla vurulan komünist damgası, 1946 sonrasında da sürdürüldüğünün tipik bir örneği: 6-7 Eylül olaylarının oluşumunda "komünist parmağı" aranmış; Örfî İdare, 6-7 Eylül 1955 sonrasında bazı sendikaların yönetim kurullarında komünist yöneticiler olup olmadığı hakkında tahkikat yaptırmıştır. Tahkikat neticesindeki tutanakta; "Örfî İdare Komutanlığına görülen lüzum üzerine kapatılan 34 işçi sendikası içinde küll halinde komünist temayüllü bir sendika mevcut değildir. Yalnız bu sendikaların içinde münferit olarak faaliyet gösteren şahıslar mevcuttur. Tekstil ve Örme Sanayi İşçileri Sendikası'ndan Celal Beyaz, Rıza Güven, Avni Erakalın, Liman Tahmil ve Tahliye İşçileri Sendikası'ndan Muharrem Muhanoğlu, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nden Ziya Hepbir, Cemil Gider ve Sezai Akdoğan" gibi toplam 11 kişi. Bk. 6-7 Eylül Olayları Fotoğraflar - Belgeler Fahri Çoker Arşivi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2005, s. 261.

9- Komünizmi tel'in maksadıyla ilk eylem, salon toplantısı düzeyinde İstanbul Basın Teknisyenleri Sendikası tarafından Eminönü Halkevi'nde yapılmıştır. Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, C. 2, s. 276.

Marşı ile başlayan mitingde 3 hatip komünizmi tel'in eden mahiyette konuşmuşlar yapmış; miting 'Dağ Başını Duman Almış' marşıyla sona ermiştir." (22 Ekim 1950 Ülke Gazetesi).

Yukarıda sıralanan bazı mitinglerin düzenlenmesinde "genel gerekçe" yanı sıra "özel gerekçeler" de etkili olmuştur. Örneğin 22 Şubat 1953 tarihli Eskişehir mitingi, Değirmisaz İşçi Sendikaları Kongresi'ne katılan Eskişehir Vali Vekili'nin bir işçiyi konuşmasından dolayı komünistlikle suçlayıp hakkında suç duyurusunda bulunmasına tepki olarak düzenlenmiştir. TÜRK-İŞ, Vali Vekili'nin sözlerinden duyulan rahatsızlığı, keza haksız yere komünistlikle itham edildiklerini vurgulamak için teşkilatına 9 Şubat'ta "acele" ibareli bir yazı göndermiştir (Çelik, 2010:131):

"Son zamanlarda gerek açık, gerek ima yoluyla sendikalarımızın birliğini sarsmak isteyen, sendikaları iş görmez hale getirmeyi menfaatlerine uygun bulan bazı şahıslar tarafından işçilerimize komünistlik izafe edilmek istendiği bilinen hakikatlerdendir. (...) Moskof uşaklığı ve hürriyet düşmanlığı şeklinde tavsif edebileceğimiz komünizmin Türk işçileri arasında gelişemediği, emarelerinin belirmediği

yerde boğulduğu da bir hakikattir."

TÜRK-İŞ, "Değirmisaz Hadisesi"ni, sadece Değirmisaz'daki bir işçiye değil, tüm işçi kesimine atılmış çamur olarak görmüştür. Nitekim, İcra Heyeti'nin çalışma raporlarında bu konuya geniş yer verilmiştir (Türk-İş, 2002: 33):

"Hepimizin daima nefret ettiği ve mütemediyen düşmanı bulunduğu komünizm mikrobonu Değirmisaz Kömür Madeni İşçileri Sendikası kongresinde vali vekili tarafından bir işçiye sürülmek istendiğini Sakarya Bölge İşçi Sendikaları Federasyonu vasıtasıyla öğrendik. İlgilenmememizi isteyen bu talep karşısında durum, mahallinde tetkik edilmiş ve bu yolda bir mitingin yapılmasına da gayret sarf edilmiştir."

Ayrıca, bu konu, 8-11 Ağustos'ta yapılan TÜRK-İŞ 2. Genel Kurulu'na sunulan çalışma raporunda "Değirmisaz Hadisesi" başlığıyla detaylı şekilde yer almıştır.¹⁰

TÜRK-İŞ Genel Başkanı İsmail İnan, 22 Şubat'ta Eskişehir'deki mitingde yaptığı konuşmasında işçinin üzerine çamur atan Vali Vekili'ni suçlayarak Atatürk'e atfedilen "Türk âleminin en büyük düşmanı komünizmdir. Görüldüğü yerde ezilmelidir." sözüne atıfta bulunmuştur

10- "18 Ocak 1953 tarihine tesadüf eden Değirmisaz İşçileri Sendikası Kongresi'nde hazır bulunan Kütahya Vali Vekili, bir arkadaşımızın vicdan ve cemiyet hürriyeti içindeki konuşmasına tahammül edemeyerek skandal yolu ile kongreyi saboteye kalktıgının çirkin manzarasını duymayan yoktur. (...) Hadiseyi tahkik etmek üzere derhal hareket eden İcra Heyeti Başkanı ve Hukuk Müşaviri Eskişehir'de birlik ve sendika mensupları ve vicdan muhafızı basın mensupları ile Kütahya Başsavcı ile yapılan temas ve araştırmalarda endişeleri zail kalacak mahumat elde dilmıştır. (...) Fakat hak, hürriyet ve vicdan terazisini en hassas şekilde elinde tutan Türk hakiminin yüksek ve adli kararını tertemiz vatandaşa resmi sıfatını alet ederek leke sürmek isteyenlerin ellerindeki fırçalarını kendi yüzlerine sürdürmüştür." Belgelerle TÜRK-İŞ Tarihi (1952-1963) 1, Türk-İş Yayını, Ankara, 2002, s. 40.

(Çelik, 2010: 131):

"(...) Türk işçisi komünizme karşı parolasını, onu gördüğü ve sezdiği yerde pençesiyle ezmek üzere tanzim etmiştir. Bazı ahvalde vatandaşın haklı talebi karşısında ikna imkânsızlığına gömülen bazı idareciler tarafından hepimizin nefret ettiği bu pis çamuru üzerimize attığını maatteessüf görüyoruz." demiştir.

Bu tür bir başka komünizmi tel'in mitingi, İstanbul İnşaat Usta ve İşçileri Sendikası'na mensup 11 işçinin komünist¹¹ oldukları şüphesiyle yakalandığı haberi üzerine İstanbul Mensucat Sanayi Teknik Usta ve İşçileri Sendikası, Silahtarağa Enerji İşçileri Sendikası, İstanbul Paşabahçe Cam Sanayi Usta Ustabaşı ve Mensupları sendikası tarafından 4 Ekim 1953'te Taksim'de düzenlenmiştir. Miting tertip komitesinin 2.10.1953'te yayınladıkları mitinge çağrı beyannamesinde (Çelik, 2010: 133):

"Aziz Vatandaş,

İnşaat Usta ve İşçileri Sendikası içinde türeyen kanı bozuk, aslı ve nesli belirsiz birkaç komünist uşağının yakalandığını gazetelerde okumuşsunuzdur.

Sendikamız, Türklükle hiçbir alakası olmayan namus ve şeref ten mahrum bu alçakları nefretle anmak ve komünizmi tel'in maksadile 4 Ekim pazar günü saat 14'te büyük

bir miting tertip etmiştir. (...).

Bu mitingde, Türk işçisinin komünizme ve komünist uşaklarına savuracağı laneti kendi ağızlarından işit. Türk işçisinin kalplerinden taşan milli heyecanını ve Atatürk inkılaplarına olan bağlılığını gözlemlerle gör.

Bu ulvi manzara karşısında duyacağın iftihar, sana feda ettiğin birkaç istirahat saatini kat kat telafi ettirecektir."

Bu beyanname, komünizmle ilişkisi olan işçiyi/herkesi "kanı bozuk", "nesebi belirsiz", "şeref ve namustan yoksun" gibi tahkir edici ifadeler kullanıldığı görülmektedir.

1960 sonrasının komünizmi tel'in mitinglerine gelince; sendikalar cephesinde tel'in mitingleri düzenlenmesinde artık hem fikirlilik görülmemiş; Türkiye İşçi Partisi (TİP)'in kurucuları arasında yer alan Maden-İş, Basın Teknisyenleri Sendikası, Otel Lokanta ve Eğlence Yerleri Sendikası (OLEYİS) gibi bazı sendikalar, söz konusu mitinglere lüzum olmadığını bildirmişlerdir. Sendikalar cephesinde bu konuda bütünlük oluşmamasında; örgütlenme felsefesi bakımından mesleki ekonomik sendikacılık anlayışını benimseyen Türk-İş ile TİP'in kurucuları arasında sosyalizmi referans alan sendikaların varlığı önemli bir etken olmuştur. Bu bağlamda, TÜRK-İŞ, hem TİP'i, hem de TİP'i kuran

11- "Komünist işçi yakalandı" haberlerinin ilki, 1952'de Nazilli Basma Fabrikası'nda yaşanmış; "komünist şebeke yakalandı" başlıklı basındaki haberlere göre; tutuklanan 9 işçinin Rusya adına casusluk yaptıkları iddia edilmiştir. 23 Nisan 1952 tarihli Milliyet Gazetesi'ndeki haber metni için bk. Aziz ÇELİK, Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık (1946-1967), s.139.

sol sendikaları kendine rakip; bu ikili yapıyı Marksist ideolojiyi benimseyen, keza işçi hareketini yanlış yola sürükleyecek örgütler olarak görmüş (Kutal, 1976: 223); kamuoyu ve işçi kesimi nezdinde bu olguyu yaymak ve canlı tutmak amacıyla komünizmi tel'in mitinglerinin sürdürülmesinden yana olmuştur.

Diğer taraftan, 1961 Anayasası'nın sağladığı özgürlük ortamı çerçevesinde radikal sol çevrelerin gerek sanat ve edebiyat dünyasında, gerekse siyaset alanında etkinliğinin artması Hükümet cephesini kaygılandırarak harekete geçirmiştir. Nitekim, Hükümet, karşı hamle olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'de "Komünizmle Mücadele Komisyonu" (Meşe, 2013: 64) kurulmasına öncülük etmiş; akabinde "Komünizm'le Mücadele Dernekleri"nin tüm ülke düzeyinde yaygınlaştırılmasına çaba göstermiştir.

Netice itibarıyla, TÜRK-İŞ, 1960 sonrasında da komünizm tehlikesinin hâlâ sürdüğünü,¹² sendikaların hâlâ komünistlikle suçlandığını basında yazılıp çizilenleri örnek göstererek¹³ 22 Aralık 1962'de Ankara ve Afyon'da geniş katılımlı komünizmi tel'in mitingleri düzenlemiştir.

TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu'nun miting öncesinde yayınladığı bildiride (TÜRK-İŞ, 1964: 64):

"Milletçe düşmanı bulunduğu-muz komünizmi ve demokrasiye aykırı davranışları tel'in maksadıyla 22 Aralık 1962 Cumartesi günü saat 14'te Tandoğan Meydanı'nda bir miting tertiplemiş bulunmaktayız. TÜRK-İŞ'in bu mitingi komünizme ve demokrasiye karşı davranışlara açtığı savaşın bir başlangıcı olacaktır. Türk işçisi bundan böyle komünizmle amansız bir savaşa ant içmiştir.

Türk işçisi milletin bekası, vatanın selametini refah ve yükselmenin sırrını demokrasi ülküsünde görmektedir. Çeşitli maskelere bürünerek aramıza sızmak isteyen kızıkların yurttan çekilmekte olan iktisadi sıkıntı ve geçirmekte olduğu siyasi buhranları istismar ederek kitleler arasında mahzun edayla kurtarıcı rolünde sızmak isteyen maksatlı ve maskeli insanların gayelerini anlamakta güçlük çekmemekteyiz. Millete ilan etmek isteriz ki, Türk işçisi servet ve sermayenin dostu, emek istismarının düşmanıdır." denilmiştir.

TÜRK-İŞ'in Tandoğan Meydanı'nda düzenlediği mitinge yurdun çeşitli illerinden gelen yaklaşık 20 bin işçi

12- 1960 sonrası Komünizm tehlikesinin hâlâ sürdüğünü, Türk-İş İcra Heyeti'nin Müessesiler Meclisi'ne sunduğu raporlarda da görmek mümkündür. "Her zaman komünizme ve yıkıcı fikirlere karşı olan, millet sevgisi ve vatan aşkıyla çarpan temiz kalbimiz (...) Türk işçisi her şeyiyle komünizmi tel'in ediyor. Türk işçisi komünizmin amansız düşmanıdır." Aziz ÇELİK, *Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık (1946-1967)*, s. 340.

13- Örneğin, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği tarafından 31 Aralık 1961'de düzenlenip Türk-İş tarafından desteklenen, Türk sendikacılık literatürüne o tarihe kadar yapılan en büyük kitlesel eylem olarak geçen "Saraçhane Mitingi" akabinde Yeni İstanbul Gazetesi'nde Tarık Buğra'nın kaleme aldığı yazıda "Türk işçisinin komünizmin yeşermesine müsait hale geldiğini" ima etmesi Türk-İş'in sert tepkisine neden olmuştur. 9-14 Ocak 1962 tarihli Yeni İstanbul Gazetesi.

katılmış; İstiklal Marşı söylendikten sonra ilk konuşmayı TÜRK-İŞ Genel Başkanı Seyfi Demirsoy yapmıştır. Demirsoy, mitingdeki konuşmasında Türk işçisinin komünizme karşı yıkılmaz bir kale olduğunu manifesto niteliğindeki kesin hükümler içeren cümlelerle vurgulamıştır (23 Aralık 1962 Milliyet Gazetesi):

"Türk işçileri, komünizm karşısında aşılmaz bir kaledir. Türk işçisinin demokrasiden başka bir rejim tanımadığını Türk milleti ve bütün dünyaya ilan ediyoruz."

Mitingde, "Türk aleminin en büyük düşmanı komünizmdir. Her görüldüğü yerde ezilmelidir.", Komünizm mezalimi altında inleyenlere selam", "Komünizm insanlığın baş belasıdır", "Türk işçisi vatanseverliğin gerçek abidesidir" gibi dövizler taşınmıştır.

Mitinge Tabi Senatör Mucip Ataklı, Adalet Partisi (AP) adına İhsan Ataöv, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) adına Seyfi Öztürk, CHP adına Şevki Aysan, Yeni Türkiye Partisi (YTP) adına Sabri Keskin, Milli Türk Talebe Birliği adına Yavuz Bülent Bakiler ve Türkiye Milli Talebe Federasyonu adına Erdoğan Tuncer, Türkiye Gençlik Teşkilatı adına Gültekin Özdenler, Ankara basını adına Beyhan Cenkçi katılmış; Mucip Ataklı, AP'den İhsan Ataöv, CKMP'den Seyfi Öztürk, gençlik örgütleri adına Yavuz

Bülent Bakiler, Gültekin Özdenler ve Erdoğan Tuncer birer konuşma yapmıştır. Mitinge katılan işçiler, daha sonra nereden gelirse gelsin her türlü tehlikeye karşı anayasal rejimi koruyacaklarına dair "ant" içmişlerdir (23 Aralık 1962 Milliyet Gazetesi).

TÜRK-İŞ, 1962'de düzenlediği "komünizmi tel'in mitingiyile", bir anlamda muhafazakâr kimlikli Türk işçisine, sosyalizmi referans alan Türkiye İşçi Partisi ve kurucu sol sendikalara itibar etmemesi doğrultusunda mesaj vermek istemiştir. Ne var ki, TÜRK-İŞ'in komünizmi tel'in mitingini düzenlemesi, ilk defa bazı yazar ve işçi liderlerince eleştirilmiştir. TÜRK-İŞ'in böyle bir miting düzenlemesini Basın Teknisyenleri Sendikası Genel Başkanı İbrahim Güzelce ve Maden-İş Başkanı Kemal Türkler¹⁴ gerekli görmeyerek eleştirmişlerdir. Konuyla ilgili olarak Güzelce, yaptığı basın açıklamasında (T. Sendikacılık Ansiklopedisi, 1996: 276-277):

"TÜRK-İŞ, son aldığı kararlar kendisine bağlı işsiz insanların, yarın korkusu içinde yaşayan emekçilerin, henüz sendika isminden habersiz, teşkilatsız işçilerin yığınlarla meselesi dururken, anayasaya aykırı kanunlar emekçilerin başında Demokles'in kılıcı gibi sallanırken üçüncü bir polis kuvveti olarak mı komünistlerin

14- İbrahim Güzelce ve Kemal Türkler, Türk sendikacılığında radikal sol görüşlü sendikacılar olarak tanınır. Her iki sendikacı, DİSK'in 1975'teki V. Genel Kurulu'nda yönetime gelen TKP yanlısı "Toplumsal İlerleme Hareketi" içindeki önemli isimlerdir. Zeynep ERSOY, Sendika-Siyasi Parti İlişkileri /TKP-DİSK) Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1995, s.57-60.

peşindedir? TÜRK-İŞ'in son kararı gericilerin, faşist kalıntılarının, 27 Mayıs ruhuna gölge düşürmek isteyenlerin ekmeğine yağ sürecektir." demiştir.

2. "KIBRIS TÜRK'TÜR TÜRK KALACAKTIR" MİTINGLERİ

II. Dünya Savaşı sonrasında Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını öngören ENOSİS çabaları artmış; bu bağlamda, 15 Ocak 1950'de Rum Ortodoks Kilisesi öncülüğünde Ada'nın Yunanistan'a ilhakı için yapılan halk oylamasında (plebisit) Rumların yüzde 96'sı ENOSİS lehine oy kullanmıştır. Ancak, Adadaki Türk Cemaati plebisiti tanımamıştır. Bununla birlikte, Yunanistan, Ada'nın ilhakı davasını sürdürmüş; 1954 yılı ortalarında konuyu "self-determinasyon" talebiyle Birleşmiş Milletler'e (BM) götürmüştür. Ne var ki, Yunanistan'ın bu talebi, İngiltere'nin müdahalesiyle kabul görmemiştir (Çakmak, 2011: 553). BM'nin Rumların self-determinasyon talebini reddi sonrasında, Yunan Hükümet üyeleri ve Makarios, Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak amacıyla 7 Mart 1953'te and içerek EOKA (Ulusal Kıbrıs Savaşçıları Örgütü) terör örgütünün kurulması için ilk adımı atmışlardır. EOKA'nın lideri Albay Grivas, takma

adla 1 Nisan 1955'te yayınladığı bir beyannameyle İngilizleri Ada'dan kovacaklarını, Türkleri ise imha ederek ilhak emellerini gerçekleştireceklerini bildirmiştir. EOKA'nın kurulmasıyla Türklere yapılan saldırı ve katliamlarda yaşanan artışlar, uzun yıllardan beri Türkiye-Yunanistan arasında yaşanan Kıbrıs sorununu iyice su yüzüne çıkarmıştır.

Kıbrıs'ta yaşananlar, 1950'li yılların başından itibaren Türkiye'de toplumun tüm kesimlerinde kaygı ile izlenmiştir. Bu bağlamda, "Türkiye Milli Talebe Federasyonu" (TMTF) gibi sivil toplum örgütleri, yüksek tahsil gençliği, gazeteciler ve sendikacılar, Kıbrıs sorununa toplumsal duyarlılık göstererek kayıtsız kalmamış; konuyu gündemden düşürmemek adına bir dizi miting, konferans, örgütlenme gibi faaliyetlere girişmişlerdir. Nitekim, 1954 sonlarına doğru TMTF'nin binasında yapılan toplantıda federasyon başkanı Ali İhsan Çelikkın, Türkiye'de Kıbrıs meselesiyle ilgili milli bir politika oluşturmaya¹⁵ öncülük etmek amacıyla "Talebe teşekkülleri, siyasi partiler, dinî cemaat temsilcileri ve işçi birlikleri arasında koordinasyon kurulmasının ve sistemli olarak çalışılmasının" zorunluluğunu dile getirmiştir. Toplantıda Avukat Nevzat Karagil'in başkanlığında Ahmet Emin

15- Zira, Türk Hükümeti, Truman doktrini gereği ABD'nin Rusya'yı kontrol altında tutmak amacıyla bu ülkeye en yakın mesafedeki Türkiye ve Yunanistan'a Silah yardımı yapması, keza NOTA ya birlikte girilmesiyle Yunanistan'ı dost ülke olarak görmüş, Yunanistan'ın Kıbrıs'ı ilhak emeline başlangıçta ihtimal vermemiştir. Hatta, dönemin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, 1953'te EOKA kurulup Ada'da tedhiş eylemlerine başlayana kadar "Kıbrıs sorunu diye bir sorunumuz yok." diyebilmiştir. Bk. Fahir ARMAOĞLU, Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları, SBF Yayını, Ankara, 1963, s. 23.

Yalman, Hikmet Bil, Kamil Önal, Dr. Ziya Somar, Hüsamettin Canöztürk ve Orhan Birgit'ten oluşan "TMTF Kıbrıs Komitesi" oluşturulmuştur (Birgit, 1956:5) Kıbrıs Komitesi, 2 Ekim 1954'te genel merkezi İstanbul'da olmak üzere "Kıbrıs Türktür Cemiyeti"nin¹⁶ kurulmasını sağlamıştır. Söz konusu Cemiyet'in teşkilatlanması ve faaliyetlerine sendikacılar¹⁷ da destek vermiştir.

"Kıbrıs Türktür Cemiyeti"nin kurulduğu 2 Ekim 1954 sonrasında bazı illerde siyasetçiler, sendikacılar ve esnafilar öncülüğünde "Kıbrıs Türktür Cemiyeti"nin (KTC) şubeleri açılmıştır. Bu süreçte KTC ile sendikalar arasında yoğun ilişkiler söz konusu olmuş; Cemiyet'in yönetici kadrosu, bazı şubelerde sendikacıardan oluşturulmuştur. Örneğin, Tekstil Örne Sanayii İşçileri Sendikası Başkanı Bahir Ersoy, KTC'nin kurulması için girişimde bulunan kişiler arasındadır. KTC'nin Paşabahçe şubesi, Paşabahçe

Şişe ve Cam Sanayii İşçileri Sendikası tarafından kurulmuştur. Motorlu Taşıt İşçileri Sendikası yönetim kurulu üyesi Fethi Çelik, aynı zamanda KTC Karagümrük şubesi yönetim kurulu üyesidir. Fenerdeki KTC şubesi, Müskirat ve Tütün İşçi Sendikaları Federasyonu'nun yedi yönetim kurulu üyesi tarafından kurulmuştur (Güven, 2005: 60). Bu konuyla ilgili ayrıntılar Türk-İş'te 1995-2003 arası dönemde başkanışmanlık yapan Yıldırım Koç'un sendikacılarla yaptığı söyleşilerde yer almış; bazı sendikacılar KTC'nin örgütlenme ve faaliyetlerine katkı sağladıklarını bizzat dile getirmişlerdir. Birinci kuşak sendikacıardan Halit Mısırlıoğlu, "Mersin KTC şubesi kurulduktan sonra birlikte gösteriler yaptıklarını", Hasan Türkay ise, KTC Paşabahçe Şubesi'nin başkanı olduğunu (Koç, 1999: 101-102) söylemişlerdir.

Bu süreçte dikkati çeken bir başka husus, İstanbul ve Anadolu'daki bazı

16- Cemiyet'in nizamnamesinde kuruluş amacı, "Kıbrıs'ın Türk olduğunu dünya umumi efkârına tanıtmak, Türklerin hak ve hukuklarını Kıbrıs etrafında her yönden savunmak ve Türk umumi efkârını bu yönde teşhis etmek" şeklinde belirtilmiştir. Umut GÜRSES, Kıbrıs Türktür Cemiyeti ve Faaliyetleri, AÜ. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014, s. 56.

17- Ne var ki, 5 Eylül'ü 6 Eylül'e bağlayan gece Ata'nın Selanik'teki evine bomba atıldığı haberi üzerine KTC, başta İstanbul, İzmir ve Ankara'da 6 Eylül'de başlayıp 7 Eylül'de de süren Rum vatandaşların işyerlerine yapılan saldırı ve yağma olaylarından sorumlu tutulmuş; 6 Eylül gecesi sıkayönetim ilan edilerek KTC'nin tüm yöneticileri 7 Eylül'de tutuklanmıştır. Örfi İdare Mahkemesi, KTC yöneticileri hakkında 11 Şubat 1956'da "Yabancı bir devlet aleyhine hasmane hareketlerde bulunmak ve halkı basın yoluyla tahrik etmekten" dava açmıştır. Ancak Mahkeme, KTC yöneticileri hakkında suç işlemek kastıyla hareket etmedikleri kanaatiyle 24 Ocak 1957'de beraat kararı vermiştir. Ne var ki, KTC yöneticileri 1957'de beraat etmesine rağmen, Başbakan Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu 6-7 Eylül olaylarıyla ilişkilendirilerek Yassıada Mahkemesi'nde yargılanmış, her ikisine de altışar yıl ceza verilmiştir. Umut GÜRSES, Kıbrıs Türktür Cemiyeti ve Faaliyetleri, s. 123-126.

6-7 Eylül olaylarından bazı sendikacı ve sendika sorumlu tutulmuştur. Nitekim, 7 Eylül'de İbrahim Denizcier, Hasan Türkay, Süreyya Birol, İzmir'de Burhanettin Asutay gibi 23 sendikacı tutuklanmış; 34 sendika da kapatılmıştır. Ancak, sendikacıların tutuklukları uzun sürmemiş, 3 ay sonra serbest bırakılmış, kapatılan sendikalar da, o yıllarda İİSB Genel Başkan Vekili olan Nuri Beşer'in Başbakan Adnan Menderes nezdinde gösterdiği çabalarla açılmıştır. Yıldırım KOÇ, TÜRK-İŞ Tarihinden Portreler, C.I, s. 103, 179; 6-7 Eylül Olayları Fotoğraflar-Belgeler Fahri Çoker Arşivi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2005, s. 273.

KTC şubelerinin DP ilçe ve sendika yöneticileri tarafından birlikte kurulmuş olmasıdır. DP Zühtüpaşa İlçe Başkanı Serafım Sağlamlı, KTC Kadıköy şubesinin de başkanıdır. DP Beykoz İlçe Başkanı Seyfi Lobut ve yönetim kurulu üyeleri, KTC'nin Beykoz şubesi yönetim kurulu üyeleridir. Beyoğlu'ndaki Tekstil İşçileri Sendikası yönetim kurulu üyeleri, KTC'nin Mecidiyeköy'deki yeni şubesini DP'lilerle birlikte kurmuşlardır (Güven, 2005: 61).

Diğer taraftan, bu dönemde sendikalar, KTC'nin sadece kuruluşuna yardım etmemiş; Cemiyet'in maddi manevi desteklenmesine ve faaliyetlerine de katkı sağlamıştır. Örnek vermek gerekirse, Adapazarı Devlet Demiryolları Sanayi İşçileri Sendikası, Kıbrıs sorununa hassasiyetini "*Kıbrıs Türktür Kurumları Federasyonu*"na çektiği telgrafla açıkça bildirmiştir (28 Haziran 1955 Cumhuriyet Gazetesi):

"Ecdadımızın kanlarıyla yoğrulmuş aziz vatanımızın bir parçası olan yeşil Kıbrıs'ta; bir avuç Palikarya'nın ayaklanmaları muvacehesinde her an sizinle beraberiz. Hükümetimizin ufak bir işaretiyle 24 saat sonra Lefkoşa'nın o muazzam camiinde namaz kılmamız hiçten bile değildir."

3 Temmuz 1955'te İzmir Sergi Sarayı'nda düzenlenen toplantıda, Ege İşçi Sendikaları Federasyonu başkanı Burhanettin Asutay, Kıbrıs sorunuyla ilgili bir konuşma yapmıştır (4 Temmuz 1955 Akşam Gazetesi). Altınıyıldız Sanayi İşçileri, Kıbrıs Türklerinin

teşkilatlanmalarına yardım amacıyla, toplam 400 kişi, 30 Ağustos (1955) bir günlük yevmiyelerini Kıbrıs Türktür Cemiyeti'ne bağışlamıştır. Devlet Demiryolları Vagon Atölyesi İşçileri Sendikası, cumartesi günleri atölyenin verdiği bir ekmeğin parasını, toplam 4.000 TL'yi KTC'ye bağışlamışlardır (2 Eylül 1955 Milliyet Gazetesi). İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ise, İngiltere'de Kıbrıs sorunu görüşülmek üzere 1955 Ağustos'unda yapılacak Londra Konferansı öncesi, Londra'daki KTC başkanlığına çektikleri telgraf'ta "*180 bin işçiyle emre amade olduklarını*" bildirmiştir. Türkiye Deniz İşçileri Sendikası, Londra Kıbrıs Türktür Cemiyeti başkanlığına telgraf çekerek "*Yurtta sulh, cihanda sulh bizim şiarımızdır. Fakat Kıbrıs'ın Türk olduğunu da cihan unutmamalıdır. Sizinle beraber and içiyoruz.*" denilmiştir (Gürses, 2014: 104).

Bu dönemde, sendikalar cephesinin Kıbrıs sorunuyla bu denli yakinen ilgilenmelerinde, Kıbrıs Rum ve Yunan işçi sendikaları konfederasyonlarının "*Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu*"nun (ICFTU) 1951'de Milano'da yapılan Kongresi'nde Kıbrıs sorunuyla ilgili (Çelik, 2010: 260) tek yanlı görüş dile getirmeleri de etkili olmuştur. Kaldı ki, ICFTU'nun izlediği söz konusu yersiz ve yanlı tutumu, Ada'da Rum sendikalar tarafından Türk sendikalar üzerindeki baskılarının artmasına da neden olmuştur. Nitekim, Kıbrıs'taki Türk sendikacı-

lara baskı yapıldığı haberleri üzerine, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği (İİSB) Nuri Beşer başkanlığında, aralarında Hasan Türkay'ın da olduğu beş kişilik sendikacıyı 1954 Mayıs ayında Kıbrıs'a göndermiştir. Bu heyet, Ada'da 25 gün kalmış; yaptıkları çalışmalar sayesinde Komünist AKEL Partisi'nin desteklediği Rum sendikalar karşısında (Koç, 1999: 102) "Kıbrıs İşçi Birlikleri Federasyonu" nun kurulmasını sağlamıştır.

ICFTU, 1951'deki Milano'da Kıbrıs konusunda Türk tezine zıt ve Yunanistan yanlı tutumunu ileriki yıllarda da sürdürmüş, Temmuz 1957'de yaptığı Tunus toplantısında Yunan delegesinin önerisiyle Kıbrıs konusunu tek yanlı olarak gündemine almıştır (Çelik, 2010: 259). ICFTU'nun bu tutumu, hem sendikacılar, hem de Hükümet nezdinde sert tepkiyle karşılanmıştır.

EOKA'nın 1955'ten itibaren giderek artırdığı saldırılar karşısında Ankara'dan da sağlanan destekle 1957'de Rauf Denктаş ve Burhan Nalbantoğlu öncülüğünde Ada'da "Türk Mukavemet Teşkilatı" (TMT) kurulmuştur. Teşkilatın ilk girişimi, İngiliz sömürge yönetimine ve ENOSİS planına karşı, tarihe "27-28 Ocak 1958 olayları" olarak geçen mitingleri düzenlemek olmuştur. TMT'in, 27 Ocak'ta Lefkoşe'de düzenlediği mitinge, İngiliz polisinin sert karşılık vermesi, keza Rum tedhişçilerin saldırılarıyla Türkler arasında ölümler ve yaralanmalar yaşanmıştır. TMT, bir gün önce yaşanan menfur saldırıları kınamak amacıyla

28 Ocak'ta başta Lefkoşa, Limasol, Baf'ta miting yapmıştır. Gerek, İngiliz polisinin tutumuna gerekse EOKA'nın saldırılarına karşı yapılan 27-28 Ocak 1958 olaylarında 7 şehit verilmiştir.

Bu olaylar, Türk kamuoyunda infiale neden olmuş; başta yükseköğretim kurumları, sendikalar ve sivil toplum örgütleri olmak üzere Anadolu genelinde 8 Haziran'da başlayıp 6 Temmuz'a kadar süren 40 il, iki büyük ilçede "Kıbrıs Türk'tür Türk Kalacaktır" mitingleri düzenlemiştir (Çakmak, 2011: 563-564; Duman, 2013: 94-164).

Türk halkının ve sendikaların Kıbrıs sorunuyla yakinen ilgilenmesindeki temel unsurlar; kuşkusuz söz konusu sorunun ülkenin millî bir davası olduğudur. Türk milletinin yakın bir süreçte emperyalizme karşı İstiklal Mücadelesi verdiği göz önüne alındığında, toplumun tüm kesimlerinin; bürokratından esnafına, gencinden ihtiyarına, işçisinden memuruna kadar toplumun tüm katmanlarının, Rumların Ada'da Türk soydaşlarına karşı giriştiği mezalime sessiz kalması düşünülemezdi. Dolayısıyla, söz konusu süreçte, toplumun tüm katmanları gibi sendikaların da Kıbrıs davasına ilgi göstermesini "millî refleksin" sonucu olarak görmek gerekir. Ayrıca, sendikacıların millî duygularla KTC'nin şube teşkilatlarının kurulmasında etkili olmaları, Kıbrıs Türk'tür mitinglerine katılmalarının da ikincil nedenidir.

1958 tarihli 42 yerleşim biriminde

yapılan "Kıbrıs Türk'tür Türk Kalacaktır Mitingleri" hakkında bilgi veren birincil kaynak, dönemin ulusal ve yerel basınındaki gazete haberlerdir. Makalemizin gerek komünizmi tel'in, gerekse Kıbrıs mitingleriyle ilgili ana amacı, söz konusu mitinglerin tertip komitelerinde veya konuşmacılarından sendikalar ve sendikacıların varlığının ve etkisinin tespitidir. Bu nedenle, dönemin gazetelerine ya da 1958 mitingleriyle ilgili kaleme alınan makale ve kitaplara ulaşmamız bir zorunluluktu. Çok az sayıda ulusal ve yerel basın gazetelerine ulaşabildik. Ancak, 2013'te yayınlanan akademisyen Selçuk Duman'ın "*Kıbrıs'ta Türk Milli Mücadelesi ve 1958 Türkiye Mitingleri*" başlıklı kitabı sayesinde ulaşamadığımız il gazetelerindeki haber eksikliğini kısmen gidermiş olduk.

Söz konusu kitaptaki bilgilere göre (Duman, 2013: 109-139); 12 Haziran 1958'de Ankara mitingde Ankara İşçi Sendikaları Birliği adına İsmail Aras'ın konuşma yaptığı; 15 Haziran'daki Kırıkkale mitinginin tertip komitesinde "Makine Kimya ve Endüstri İşçileri Sendikası"nı yer aldığı, 15 Haziran'daki Balıkesir mitinginde Bandırma Tekel Tütün İşçileri Sendikası adına Dervişe Koçoğlu'nun konuşma yaptığı; 19 Haziran'daki Antalya mitinginde Antalya Tekstil İşçileri Başkanı'nın konuştuğu; 19 Haziran'daki Elazığ mitinginde valilikten düzenlenme müsaadesini Elazığ Motorlu Kara

Nakil Vasıtaları Sendikası'nın aldığı, 22 Haziran'da Konya'da yapılan mitingün tertip komitesinde Konya Bayındırlık İşçileri Sendikası'nın yer aldığı; 22 Haziran'da yapılan Bursa mitinginde Mensucat Sendikası İşçileri adına Recep Tetik'in konuşma yaptığı bilgisine ulaştık.

1958'de 42 yerleşim biriminde yapılan Kıbrıs mitinglerinden biri de 25 Haziran 1958'de Sivas'ta yapılmıştır. Mitingi düzenleme komitesinde, toplumun her kesiminden temsilciler yer almış; gençlik, eğitim, gazeteci, sendikacı, esnaf ve çiftçi temsilcileri mitingde birer konuşma yapmıştır.

24 Haziran'da miting tertip komitesi Vali Fahrettin Akkutlu başkanlığında toplanmış; mitinge katılımı artıracak bir dizi karar alınmıştır (25 Haziran 1958 Ülke Gazetesi):

1-Miting günü şehirdeki Cer Atölyesi, Askeri Dikimevi ve Çimento Fabrikası çalışanları izinli sayılacak,

2-Belediye araçları halkı miting meydanına ücretsiz olarak taşıyacak,

3-Miting saatinde dükkânlar kapanacak, resmi daireler tatil edilecek,

4-Belediye ve Tümen bandosu iki gün boyunca şehirde millî marşlar çalacak.

24 Haziran 1958 tarihli Ülke Gazetesi

Miting, 25 Haziran 1958'de Hükümet Meydanı'nda binlerce Sivaslının katılımıyla 14.00'te başlamış; ilk konuşmayı Kıbrıs Türkleri Lideri Dr. Fazıl Küçük yapmıştır. Küçük, konuşmasında (26 Haziran 1958 Ülke

Gazetesi);

"Sizlere 120 bin Kıbrıslı Türkün selamını getirdim. Hür dünya, Amerika ve İngiltere artık anlamalıdır ki, bizi tuttuğumuz yoldan çevirecek kuvvet yoktur. Ölüm vatan içindir (...). Bu yolda mücadele ediyoruz. Hergün birkaç masum kardeşimizin kanı akıyor (...). Kıbrıs davası, artık sadece 120 bin Türkün değil, 26 milyonun davası, sizin davanızdır. Beni sürgüne göndereceklermiş, Bizi öldürseler de bu dava bitmez; çünkü bu davayı siz güdeceksiniz. Huzurunuzda 120 bin Türkün adına ant içiyorum. "Ya

Hürriyet; Ya Ölüm!" demiştir.

Konuşma sonrasında Dr. Fazıl Küçük'e "Ya Taksim Ya Ölüm!" yazısı ile Atatürk'ün resmi bulunan gümüş bir tepsi, gümüş işlemeli bir kama ve Türk bayrağı verilmiştir. Miting, 18.20'de sona ermiştir.

Mitingde, toplumun her kesimi adına yaklaşık otuz kişi konuşmuştur. Üniversite öğrencileri adına Yavuz Bülent Bakiler, gazeteciler adına Nihat Doğan, çiftçiler adına Atıf Okatan, Demiryolu İşçileri Sendikası adına üç sendikacı Şerafettin Akova¹⁸, Abdullah Aydemir, Sırrı Gürdil, Ermeni Cemaati adına Dr. Karnik Keşişoğlu, Gürünlüler adına Necati Erdem, Zarahlılar adına Yadiğâr Akduman, Şarkışlalılar adına Mehmet Kalkançoğlu gibi yaklaşık 30 hatip konuşmuş, Nüzhet Akça tarafından hazırlanan Makarios'un kuklası caddelerde gezdirilmiştir (Aburşu, 2017: 75–80).

Mitingde dikkati çeken slogan ve dövizler: "Kanımız Kıbrıs için feda olsun", "Adımız andımız; Kıbrıs vatanımız", "Yalnız Kıbrıs'ı değil Selanik'i de istiyoruz", "Ya Öleceğiz; Ya Böleceğiz", "Şimdiye kadar dur dedik; bundan sonra vur diyeceğiz."

SONUÇ

Türkiye'de tarihten gelen Rus düşmanlığı, 1945 sonrası gelişen iç ve dış etkilerle giderek "komü-

18- Şerafettin Akova, birinci kuşak sendikacılarımızdan biridir. Sivas Demiryolu İşçileri Sendikası ve 1964–1981 arası DYF-İş Konfederasyon başkanlığı yapmıştır. Abdullah Aydemir ve Sırrı Gürdil, Sivas Demiryolu İşçileri Sendikasının kurucuları ve başkanlarıdır. Adnan MAHIROĞULLARI-Halis BAŞEL, "Anadolu'da Kurulan yerel Sendikalarından Birisi: Sivas Demiryolu İşçileri Sendikası", Karatahta, S.6, 2016, Ankara, s. 14.

nizm" düşmanlığına dönüşmüştür. Komünizm düşmanlığının toplum nezdinde kısa sürede kabullenilmesi, başta Mustafa Kemal olmak üzere Cumhuriyeti kuran Devlet ricalinin antikomünist ve milliyetçi görüşe sahip olmaları, komünizmin inanç felsefesi itibarıyla Türk halkının moral değerlerine / sosyokültürel yapısına uymayan bir ideoloji olması gibi etkenler kolaylaştırmıştır. Diğer taraftan, 1946-1960 arası dönemde, sade vatandaşından işçisine, köylüsünden esnafına, memurundan öğrencisine toplumun büyük bir kesimi, kendisine vurulacak komünist damgasını ağır hakaret¹⁹ olarak görmüştür.

Bu dönemde, sendikaların komünizm karşıtlığının öne çıkmasında ise, yukarıda arz edilen genel faktörler yanı sıra, sosyalist partiler öncülüğünde gerçekleşen ilk işçi örgütlerinin kapatılarak sendikacılıkla ilgilenenlere "komünist damgası" vurulması, Türk yasa koyucusunun kökü dışarıda ideolojilere bulaşmayan milliyetçi bir sendikacılık oluşturmayı öngörmesi, ABD'nin sendikal üst örgütü AFL yetkililerinin Türkiye'de "kominform"a karşı antikomünist bir sendikacılık oluşturma çabaları önemli nedenler arasında yer almıştır. Diğer taraftan, 1947 sonrası sendikaların bir kısmının CHP, bir

kısımının da DP öncülüğünde kurulduğu, keza bu iki partinin vesayetine girdiği göz önüne alındığında, sendikaların, antikomünist ve milliyetçi bu iki partinin komünizm karşıtlığına en azından tel'in mitingleri düzenleyerek destek vermeleri doğal karşılanmalıdır. Başka bir ifadeyle, sendikalar, kuruluşlarına öncülük eden antikomünist iktidarların kendisinden beklediği komünizm karşıtı söylem ve eylemlerini tereddütsüz yerine getirmekten de geri kalmamıştır. Dolayısıyla, sendikalar, bu dönemde iç ve dış etkenlerin zorunlu kıldığı koşullar doğrultusunda, komünizmi tel'in mitinglerini düzenlemekle, milli kuruluşlar olduklarını, hem halk, hem de iktidarlar nezdindeki potansiyel komünist damgasını silme imkânına kavuşmak istemişlerdir.

"Kıbrıs Türk'tür Türk Kalacaktır Mitingleri", 1950'li yılların başlarından itibaren Yunanistan'ın tek taraflı Ada'yı ilhak politikasına tepki olarak başlatılmıştır. Bu bağlamda, yurt düzeyinde gerçekleştirilen mitingler, gençlik, işçiler / sendikacılar, esnaflar, çiftçiler, gazeteciler, bürokratlar gibi toplumun her kesiminden katılımcılarla 1960'lı yılların başlarına kadar sürmüştür. Başka bir ifadeyle, Kıbrıs sorunu, geniş halk desteği duyarlılığıyla kamuoyunun gündeminde

19- Bazı Anadolu kentlerinde, 1946-1960 arası dönemde komünist damgası vurulan kişilere saldırılar yapılmış, taşlanmıştır. Örneğin, "Erzurum 1021 Ağır Bakım Tamir Fabrikası İşçileri Sendikası" başkanlarından Mehmet Bindeden; "Bu yıllarda sendikacılık komünistlik olarak görülüyordu." (Koç, 1999:152) Yine Erzurum Demiryol-İş Sendikası yöneticilerinden Şerafettin Gedikoğlu'nun ifadesiyle "Erzurum halkı sendikaya uzun süre alışamadı; Sendikacılara komünist diyorlardı; neredeyse bizi taşıyacaktı." (Koç, 1999: 259).

milli bir dava olarak yer almıştır. 1954'te Kıbrıs Türktür Cemiyeti'nin teşkilatlanmasında katkıları olan sendikacılar da dâhil olmak üzere toplumun her kesiminin söz konusu soruna kayıtsız kalınmaması, kuşkusuz Türk milletinin daha yakın bir süreçte emperyalizme karşı verdiği "milli mücadele" ruhunun da bir yansımasıdır. Nitekim, 1950'li yıllardan

beri Kıbrıs mitingleriyle canlı tutulan bu ruh, 1974 Barış Harekatı ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulmasına giden yolun köşe taşlarını oluşturmuş; Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Ada'ya müdahale aşamasında binlerce gencin, gönüllü yazılmak üzere askerlik şubelerinin önünde toplanmasında etkili olmuştur.

KAYNAKÇA

- Aburşu, Faruk (2005), 6-7 Eylül Olayları Fotoğraflar-Belgeler Fahri Çoker Arşivi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Aburşu, Faruk (2017), "Sivas'ta Kıbrıs Mitingi", Hayat Ağacı, S. 33, Sivas.
- Armaoğlu, Fahir (1963), Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları, SBF Yayını, Ankara.
- Birgit, Orhan (1956), "Kıbrıs Türktür Cemiyeti Nasıl Kuruldu?", Akis, 11 Şubat 1956, Ankara, ss.5-7.
- Celep, Barış (2015), İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin Yayın Organı Hürbilek Gazetesi, TÜSTAV Yayını, İstanbul.
- Çakmak, Fevzi (2011), "Türk Kamuoyunda Kıbrıs Algısı:1958 Yılı Kıbrıs Mitingleri" İkinci Kıbrıs Sempozyumu Bildiri Kitabı, C.I, Kıbrıs Kültür Derneği, Ankara, ss.556-568.
- Çelik, Aziz (2010), Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık (1946-1967), İletişim, İstanbul.
- Duman, Selçuk (2013), Kıbrıs'ta Türk Milli Mücadelesi ve 1958 Türkiye Mitingleri, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Güngör, Fatih (1994), "1946-1960 Döneminde Türkiye'de Sendikacılık Hareketi ve Demokrasi", Türkiye'de Sendikacılık Hareketi İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Gürses, Umut (2014), Kıbrıs Türktür Cemiyeti ve Faaliyetleri, A.Ü. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Guven, Dilek (2005), Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- İlhan, Metin (2015), "II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'de Amerikan Destekli Komünizmle Mücadele (1945-1965)", Asos Journal, S.16, Eylül 2015, Akara, ss. 248-263.
- Koç, Yıldırım (1999), TÜRK-İŞ Tarihinden Portreler, C.I, 2. Baskı, TÜRK-İŞ Yayını, Ankara.
- Kutal, Gülten (1977), Türkiye'de İşçi Sendikacılığı 1960-1968, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul.
- Mahiroğulları Adnan ve Başel Halis (2016), "Anadolu'da Kurulan Yerel Sendikalardan Biri: Sivas Demiryolu İşçileri Sendikası", Karatahta, S.6, Ankara.
- Meşe, Ertuğrul (2003), Türk Siyasal Yaşamında Komünizmle Mücadele Dernekleri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Öztürk, Kenan (2004), Amerikan Sendikacılığı ve Türkiye İlk İlişkiler AFL-CIO'nun Avrupa Temsilcisi Irving Brown ile Söyleşi, TÜSTAV Yayını, İstanbul.
- TÜRK-İŞ, Belgelerle TÜRK-İŞ Tarihi (1952-1963) -1-(2002), Türk-İş Yayını, Ankara.
- Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi (1996), Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Yayını, C. 2, İstanbul.
- Yılmaz, Sami (2010), İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'de Sovyetler Birliği ve Komünizm Algısının Toplum ve Kurumların Biçimlenişindeki Etkisi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- 27 Ağustos 1950 Tarihli Cumhuriyet Gazetesi.
- 22 Ekim 1950 tarihli Ülke Gazetesi, Sivas
- 28 Haziran 1955, Cumhuriyet Gazetesi.
- 4 Temmuz 1955, Akşam Gazetesi.
- 2 Eylül 1955, Milliyet Gazetesi.
- 24 Haziran 1958 Ülke Gazetesi, Sivas.